

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDĀ LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2018

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 12.

PFESANI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyondivho (30)
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Samari (10)
KHETHEKANYO YA C: Zwivhumbeo na milayo ya
kushumisele kwa luambo (40)
2. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.
3. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
4. Hune khethekanyo INWE na INWE ya fhelela hone ni talele.
5. Nomborani phindulo dzaṅu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.
6. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
7. Ni dzhiele nzhele zwiga zwa u vhala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.
8. Ni eletshedzwa lwa tshothe uri ni shumise ndangatshifhinga iyi yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: Henefha kha minetse ya 50
KHETHEKANYO YA B: Henefha kha minetse ya 20
KHETHEKANYO YA C: Henefha kha minetse ya 50
9. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**MBUDZISO 1: PHUROSA**

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA A**MUOLI MAKONE**

1	U fhela ha muvhuso wa tshitalula nga 1994 zwo vulela vhabvannda minango ya u da fhanu Afrika Tshipembe. Vhunzhi havho vho diswa nga u tambula mashangoni avho. Vhathu avha vha vho tou tshatshama sa masunzi fhanu shangoni lashu. Muwe wa vhabvannda vhe vha orowa kha lino ndi Armando. Hayani o vha a tshi bva Mozambique.	5
2	Armando sa vhaiwe vhabvannda o da nga u shambila fhanu Afrika Tshipembe. O vha a tshi edela dziphaiphini na thungo ya dzibada nge a vha a si na vhudzulo. Nga itsho tshifhinga o vha a tshi khou lwa na u toda mushumo doroboni ya Johannesburg. Zwo mu kondela u wana mushumo. Nyimele iyi yo mu dina nge a vha o sia vhana na mufumakadzi.	10
3	A zwo ngo dzhia minwedzi mingana a songo humbula u shumisa vhutsila hawe ha u ola. O do wana fhethu ha u shumela hone henefho kha inwe ya dzibada dza vhukati ha dorobo. Nge a vha a si na vhudzulo o vha a tshi tshimbila o hwala bege yawe i re na zwishumiswa zwawe.	15
4	Badani dza dorobo khulwane ya Johannesburg ho dala vharengisi na vharengi vha zwibveledzwa zwo fhambanaho sa miroho, mitshelo, zwiambaro na zwiwe. Kha tafula ya Armando ho vha hu na zwithu zwo fhambanaho na zwa vhaiwe. Ho vha hu na bege, dzipennde, dzipenisela na mabammbiri. Zwithu izwi o vha a tshi zwi shumisa u ola.	20
5	Armando o vha a tshi ola vhathu, zwipuka, mupo na zwiwe zwe vhathu vha vha vha tshi mu humbela uri a vha olele. Tshelede ye a vha a tshi i wana yo thusa uri a wane vhudzulo na u kona u tundela muta wawe. Vhudzulo o vhu wana Park Town ha mukhuwa a no pfi Williams.	
6	U dzula ha Armando ngei ha Vho Williams o tou vha mashudu a phele. Vho mu thusa u vhambadza vhutsila hawe kha vhaiwe vhatshena. Izwi zwo takadza Armando nge a thoma u wana makete wa vhatshena.	25

- 7 Ngei doroboni he a vha a tshi shuma hone wo vha u tshi wana vhathu vho rwa muduba na mita yavho vha tshi todou oliwa. Vhawe ndi vhe vha vha vha tshi tou da na zwifanyiso zwine vha toda zwi tshi oliwa. Zwo vha zwi sa dzhii tshifhinga u fhedza tshifanyiso tshithihi. Zwifanyiso zwawe zwo vha zwi tshi sumbedza vhukoni ha nthesa nga u naka hazwo. 30
- 8 Vhaendelamashango na vhone mato avho o kokodzwa nga mushumo uyu. Vhunzhi havho ndi vhe vha renga zwifanyiso zwe a vha o imisa henefho tsini na tafula. Vhawe vhaendelamashango vho vha vha tshi badela nga tshelede ya mashango ane vha bva khao sa dziphaundu na dzidolar. Vhutsila have ho mudzhenisela tshelede nga ndila i mangadzaho. 35
- 9 U vha have na masheleni a zwo ngo vhuya zwa disa muhumbulo wa u toda fhethu ho tsireledzeaho ha u shumela hone. Tsho itisaho uri a ise phanda na u shumela henefho ndi tshivhalo tsha vhathu vhane vha da u oliwa na vhukonani ho fhateaho vhukati have na vhathu henefho doroboni. E henefho u diphina nga u haseledza na u sea na vhaive vharengisi. O dovha a vhona uri hune a khou shumela hone hu a kona u tana bindu lawe nge ha vha hu tshi dzula ho dala nahone hu tshi swikelelwa nga vhathu vhothe na vha si na mimodoro. 40 45
- 10 Naho hu na phosho doroboni, musi e vhukati ha mushumo wawe o vha a sa zwi pfi ngauri muhumbulo wothe wo vha u tshi vha u kha u ola. Vhukoni have ho ita uri a humbelwe u ola na vhadivhalea sa vhaimbi, vhoramabindu na vhorapolotiki. O vha a tshi humbelwa u ola dzimbondo nga dzikhamphani na vhorapolotiki vha tshi khou phadaladza milaedza kha vhathu. 50
- 11 Vhushai na he ha shavhela hone a ri hu. Namusi u khou vhalwa kha vhaoli vho pfumaho na u divhea shangoni. Vha muta wawe vha vho dzula fhano Afrika Tshipembe nahone **vha tou kapula mapfura nga lebula**. U da ha Armando zwo mu vulela dzindila dza vhubindudzi. 55
- 12 Na namusi vha ya hune a shumela hone, vha do wana muduba wa vhathu vha u olwa wo engedzea.

[Zwi bva kha vhalingi]

- 1.1 Bulani shango line Armando a bva khalo. (1)
- 1.2 Topolani fhungo li sumbaho uri vhabvannda vho da Afrika Tshipembe nga vhunzhi. (1)
- 1.3 Ndi vhutsilade he Armando a vha e naho? (1)

- 1.4 Ndi zwifhio zwi sumbedzaho uri Armando o vha a si na vhudzulo u swikani have kha lino? (2)
- 1.5 Vhambedzani Armando wa musi a sa athu u swika Afrika Tshipembe na wa musi o no vha Afrika Tshipembe. (2)
- 1.6 Tsho vhangaho u da ha vhabvannda Afrika Tshipembe ndi mini? (2)
- 1.7 Sumbedzani muhumbulo muhulwane wa mafhungo e na vhala kha phara ya 7. (2)
- 1.8 Talutshedzani lifurase lo swifhadzwaho no livhanya na mafhungo e na vhala. (2)
- 1.9 Ndi zwibveledzwa de zwo no tana vhutsila ha Armando? (2)
- 1.10 Vho Williams vho shela hani mulenzhe kha u alusa bindu la Armando? (2)
- 1.11 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo nekedzwaho.
- Vhathu vho vha vha tshi rwa muduba ...
- A ofisini.
B mudini wa Williams.
C vhengeleni.
D tafulani la Armando. (1)
- 1.12 Ndi ngani Armando o futelela u shumela badani vhukati ha dorobo? (2)
- 1.13 U vha na mpho zwi a thusa? Tikedzani phindulo yanu nga zwe na vhala mafhungoni aya. (2)
- 1.14 Ni nga eletshedza hani vhaswa u tevhela sia la vhutsila he Armando a vha e naho? Tikedzani phindulo yanu. (2)

Talelani tshifanyiso uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B: TSHIFANYISO

[Tshi bva kha inthanethe]

- 1.15 Ndi zwifhio zwine zwa nga itwa u vhulunga maḍi ro sedza kha tshifanyiso? (2)
- 1.16 Vhana avha vha sumbedza vhe vhana vha tshikolo. Tikedzani fhungo ilo. (2)
- 1.17 U ya nga inwi, ndi zwifhio zwi no sumbedza uri avha vhana vha a thonifhana? Tikedzani phindulo yaḅu. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

MBUDZISO 2

Vha Mhasho wa pfunzo dza fhasi vho fhaṭa laiburari tshikoloni tshaṅu vha fhedza vho dalela tshikolo tsha haṅu u pfumbudza vhagudiswa nga ha maga ane a tevheleliwa musi hu tshi shumiswa laiburari.

Vhalani mafhungo (TSHIBVELEDZWA TSHA C) afho fhasi ni kone u nṱwala mbuno dza SUMBE nga ha maga ane a tevheleliwa musi hu tshi shumiswa laiburari.

NDAELA:

1. Nṱwalani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfallaho, nga ha maga ane a tevheleliwa musi hu tshi shumiswa laiburari.
2. Tshivhalo tsha maipfi TSHI SONGŌ PADA 70.
3. Nomborani mafhungo anu u bva kha 1 u ya kha 7.
4. Nṱwalani mbuno NTHIHI kha fhungo liṅwe na liṅwe.
5. Shumisani maipfi ANU.
6. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa e zwitangeni mafheloni a manweledzo/samari yaṅu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C

MAGA ANE A TEVHELELIWA MUSI HU TSHI SHUMISWA LAIBURARI

Laiburari ndi fhethu hune bugu dza dzula hone ndivho i ya uri vthathu vha vhalele hone kana dzi hadzimiwe. Laiburari sa tshiimiswa tshiṅwe na tshiṅwe hu na milayo ine vthathu vha i tevheleliwa musi vha tshi shumisa laiburari.

Tsha u thoma u tshi swika laiburari hu na mushumi ane a thusa vthathu. U swikela khae wa amba zwine wa ṱoda, a konou u thusa.

Laiburari bugu dzi vheiwa hu tshi tevhedzwa thero na mutevhe wa dzinomboro. Arali wa ṱomola bugu, u fanela u i vhuyedzedza he ya bva hone, zwa sa ralo mutevhe wa dzibugu u a khakhisea.

Arali muthu a tshi khou ṱodou vhalele henefha, ha ngo fanela u ita phosho, u tea u vhalele fhasi kana hone u vhalele mbiluni uri a si thithise vhaṅwe vhane vha khou shumisa laiburari.

Musi muthu o farwa nga ndala ha tei u lela laiburari. U lela nṱda u shavha u tswukisa dzibugu. Nṱha ha ṱafula hu tea u vha na zwishumiswa zwine a zwi tshinyadzi dzibugu.

Vhane vha daha fola na lone lo iledzwa laiburari sa izwi li tshi nga vhangamulilo une wa nga fhisa bugu dzothe. Zwiwe ndi u itela vhashumisi vha laiburari vhane vha si dahe uri vha si dahiswe vha sa funi.

Bugu dza laiburari a dzi kherulwi masiatari kana u talatadza khadzo ngauri dzi kha di do shumiswa nga vhaive.

Arali hu na zwine wa toda kha bugu u tou fodisa wa badela kha muthu a no khou thusa henefho laiburari. Ha itwa hezwo bugu dzi nga vhulungea.

Laiburari ndi fhethu ho khetheaho. Hu fanelwa u huliswa na u tsireledziwa nga ndila dzothe vhunga hu tshi wanala ndivho.

[Zwi bva kha vhalingi]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

**KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE
KWA LUAMBO**

MBUDZISO 3: KHUNGEDZELO

Talelani khungedzelo uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA D

VHUAWELO LODGE

Haya ha mimbete ya vhukimvi na vhuphuvhephuvhe.

Vho neta? Vha a toda u awela? Arali phindulo hu EE, Vhuawelo Lodge ndi yone thasululo ya thaidzo yavho. Vha edela vhusiku vhuthihi nga mahala arali vho edela masiku a no fhira mananu. Mitengo yashu yo itelwa vhone fhedzi. Kha vha tavhanye vha vhaledze hu sa athu u dala.

Vha kwama Vele kha 078 787 8900 kana kha www.vhuawelo@gmail.com.

[Tshi bva kha: Inthanethe]

- 3.1 Ndeme ya u shumisa khephusheni kha khungedzelo iyi ndi ifhio? (2)
- 3.2 Bulani zwithu ZWIVHILI zwine ra nga zwi shumisa u kwama avho vhatu. (2)
- 3.3 Khungedzelo iyi yo livhiswa kha tshigwada tshifhio tsha vhatu? (2)
- 3.4 Maipfi: Vhukimvi na vhuphuvhephuvhe a bvisela zwifhio khagala zwi tshi kwama Vhuawelo Lodge? (2)
- 3.5 Inwi ni vhona dzina la lodge iyi li tshi nga tutula dzangalelo la vhatu u dalela iyi lodge? Tikedzani phindulo yanu. (2)

[10]

MBUDZISO 4: KHATHUNI

Talelani khathuni uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA E

[Tshi bva kha inthanethe]

- 4.1 Vhathu vha re kha khathuni vha vhone vhe ngafhi? (1)
- 4.2 Tsho disaho Vele afho hune a vha hone ndi mini? (2)
- 4.3 Vhathu vha re kha khathuni vha a divhana? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 4.4 Nangani phindulo yone kha mutevhe wo nekedzwaho. Muthu a re kha fureme 3 o edelaho o ...
- A takala.
B mangala.
C sinyalala.
D tshuwa. (1)
- 4.5 Luambo lwa muvhili kha fureme 2 lu bvisela zwifhio khagala? (2)
- 4.6 Nga kuhumbulele kwanu, ni vhona Vele o huvhala a tshi khou ita zwivhuya? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)

[10]

MBUDZISO 5: PHUROSА

- 5.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA F

VHAHOLEFHALI NA VHONE NDI VHATHU	
1	Kha tshaka nanzhi tsha kale na kale vhana vha re na vuholefhali vho vha vha tshi dzhiiwa nga ndila ine ya si vhe yavhudi na luthihi. U vha na niwana a re na vuholefhali zwo vha zwi tshi amba samba kha muḁi wonowo lune o vha tshi dzumbamiswa, a sa bviselwe nnda vhatshuni, Huḁwe o vha a tshi zwizwiedziwa zwa sa vhuye zwa divhiwa. Vhana avho vho vha vha tshi sandwa sa mbudzi ya gwambe, muthu a di vhudzisa uri vho khakha mini? 5
2	Namusi zwo shanduka vhana avha vha vho dzula khagala ngauri na vhone ndi vhatshu. Muthu a nga vha na vuholefhali ha mufuda ufho na ufho, u a tanganedzwa. Vhana vha re na vuholefhali vha kona u aluwavho ano maḁuvha sa vhaiwe vhana. A vha tsha twa vho valelwa sa kale. 10
3	Tshikolo a tshi tsha vha dada khavho, vhatshu vha re na vuholefhali vha di tou dzhena tshikolo u fana na muḁwe na muḁwe. Tshinwe tshifhinga u wana vhe vhone vha no konesa u fhira vhaiwe vhana. Zwikoloni ho no vha na tshomedzo dza u niwala dzo itelwaho vhone. Namusi ri tshi khou amba vhaiwe vhatshu vha re na vuholefhali vha na dzidigirii khulwane sa MA. Vhaiwe namusi vha khou disa mvelaphanda kha sia la vhubindudzi. 15
4	Dziosisini, zwikoloni na kha zwifhato zwinzhi zwa muvhuso, ho no vha na tshomedzo dzo teaho u shumiswa nga tshigwadza itshi tsha vhatshu. Kha mitambo ri wana vaholefhali vha tshi dzhenelela vhukuma. Na dzikhaphu vha tshi vhuya nadzo. Ndi ngoho, vuholefhali a si samba, ndi ndila ye Mudzimu a zwi funisa zwone. 20

[Zwi bva kha vhalingi]

- 5.1.1 Topolani dzina mbumbano kha phara ya vhuraru mutaladzi 20. (1)
- 5.1.2 Kha phara ya vhuvhili topolani lifhambanyi la ipfi: Valelwa. (1)
- 5.1.3 Topolani lipharanomi ni dovhe ni lishumise fhungoni li pfalaho. (2)
- 5.1.4 Kha fhungo lo talwaho nga fhasi, hu na lipfanisi, li topoleni ni dovhe ni vhumbe fhungo ngalo. (2)
- 5.1.5 Nangani phindulo yone kha mutevhe wo nekedzwaho. Ipfi: Yavhudi ndi thinwaipfi ya ... (1)
- A dzina.
- B lidadzisi.
- C lisala.
- D litaluli.

- 5.1.6 Topolani akhironimi kha phara 3. (1)
- 5.1.7 Isani lifurase lo swifhadzwaho kha phara ya vuvhili kha tshifhinga tsho fhelaho. (2)
- 5.1.8 Kha phara 1 mutaladzi 7 hu na figara ya muambo i topoleni ni dovhe ni bule na dzina layo. (2)
- 5.1.9 Topolani livhudzisi kha phara ya 2 mutaladzi 8 ni vhumbe fhungo ngalo. (2)
- 5.2 Talelani tshifanyiso, ni vhale na mafhungo o disendekaho khatsho, ni kone u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA G

Maḍuvha ano vhaswa vhanzhi vha ḍitongisa nga u mala uri vha dzule na vhaḍunwa vhavho miḥani yavho. Ḍuvha la munyanya u wana vhathu vho nakelela vha tshi tou vha maḍuvha. Vhunzhi ha mbingano dza maḍuvha ano u wana ho ambarwa zwimbaro zwa mvelele dzo fhambanaho. Vhavenda vha fanelwa u fhira dziḥwe tshakha. Ngoho vhaswa vhanzhi vha a tuḥuwedzea vha vha na ndavhalelo dzavhudi.

[Tshi bva kha: Inthanethe]

- 5.2.1 Topolani limudi la thendelo mafhungoni aya ni dovhe ni li ise kha khanedza. (2)
- 5.2.2 Topolani limetafore afho mafhungoni ni dovhe ni nee na thalutshedzo yalo. (2)
- 5.2.3 Ndi ngafhi he muiwali a sumbedza uri he vhavenda vha dihudza nga mvelele yavho. (2)

[20]

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80